

Illés Márta – Forgács Hajnalka – Laczkó Bence

Ötödször is Szakkönyvtári seregszemle

A KSH Könyvtára és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Társadalomtudományi Szekciója szervezésében idén immár ötödik alkalommal került megrendezésre a magyarországi szakkönyvtárakkal foglalkozó Szakkönyvtári seregszemle. Ez a rendezvény évről évre alkalmat ad arra, hogy megismerjük a hazai szakkönyvtárak helyzetét, képet kapjunk az újdonságokról és azokról a kérdésekről, amelyek leginkább foglalkoztatják ezeket az intézményeket.

Kálmán Rita

Az esemény résztvevőit Kálmán Rita, a KSH Könyvtár általános főigazgató-helyettese (összefoglalónk leadásakor már megbízott főigazgatója) köszöntötte.

Beszédében kiemelte a rendezvény iránt tanúsított fokozott szakmai érdeklődést, ugyanis az online regisztrációs felületen gyakorlatilag néhány nap leforgása alatt minden hely betelt.

A konferencia első előadója, Lencsés Ákos, az EISZ osztályvezetője (MTA Könyvtár és Információs Központ) a 2020-ban bekövetkező változásokat ismertette. Az EISZ az idei évben 34 közbeszerzés keretében mintegy 70 adatbázist biztosít 251 intézmény számára. A szolgáltatásokat igénybe vevő partnerek között egyre nagyobb hangsúllyal szerepelnek a felsőoktatási intézmények, az önrész összegének 83%-a tőlük származik. A partnerintézmények egyharmada közkönyvtár, amelyek jelentős része kizárólag önrész nélküli szolgáltatást vesz igénybe. A 2020-as évben abban bíznak, hogy a magyar tudományos kiadás nagyobbik szeletét lefedik majd szerződéseikkel. A magyar szakkönyvkiadók egyre inkább érzik, hogy meg kell jelenniük az online térben is, így egyre többen keresik meg őket. Ma már több mint 8 ezer e-könyvhöz lehet hozzáférni az EISZ-en keresztül, és a partnerintézmények részéről is nagy az érdeklődés irántuk.

Lencsés Ákos

A tavalyi év sikere, hogy megállapodtak az Elsevier kiadóval, így három évre újra biztosított lett az együttműködés: ismét elérhetővé vált több mint 2500, általuk megjelentetett tudományos folyóirat. Ugyanakkor 2020-ra nem hosszabbították meg a kétéves múltira visszatekintő együttműködést a Taylor & Francis-szel, mivel a kiadó korlátozta volna az intézmények archiválási jogát. Az Arcanum Digitális Tudománytár (ADT) 2016 és 2019 között külön költség nélkül biztosította a partnerintézményeknek az EISZ. Tavaly a 251 intézményből 93 kizárólag önrészfizetési kötelezettség nélküli tartalmakat igényelt, így számukra komoly

érvágás, hogy az idei évtől az ADT csak jelentős összegért lenne biztosítható. Az EISZ álláspontja az, hogy az ADT közkinccs jellegű kutatási forrás.

Az EISZ a korábbi években sűrűbben megrendezett információs napokból idén kevesebbet tervez. A hangsúlyt online képzésekre, „hogyan publikáljunk” szemináriumok szervezésére szeretné áthelyezni.

Péterfi Rita

Másodikként Péterfi Rita, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) főigazgatója mutatta be az intézményüket érintő változásokat. A legnagyobb jelentőségű változás az intézmény életében a többszöri fenntartóváltás volt, ma egy 6000 fős szervezethez, az Oktatási Hivatalhoz tartoznak. Ilyen helyzetben az a legnehezebb, hogy tervezhetőség, kiszámíthatóság nélkül kell a mindennapokat megélni, és mindez jelentős mennyiségű adminisztratív teherrel jár együtt. A legfontosabb, hogy alkalmazkodni kell az új körülményekhez, és észre kell venni, hogy milyen új lehetőségeket rejt magában a változás. Természetes, hogy változatlanul együttműködnek a szakmai szervezetekkel, partnerkönyvtárakkal, de lehetőséget látnak külső együttműködésekben is, kapcsolatokat alakítottak ki többek között Budapest Főváros Levéltárával (BFL) és a Magyar Olvasástársasággal, az együttműködés fontos része az egymás rendezvényein való részvétel és előadástartás is. Megpróbálnak új lehetőségeket adni a kutatóknak az országos szakkönyvtári gyűjteményükkel kapcsolatban. Úgy érzik, hogy a tömegeket kiszolgáló könyvtárakkal szemben ők nagyobb figyelmet tudnak fordítani az egyes kutatókra. A gyermek- és ifjúsági irodalom különgyűjteményükkel kapcsolatos fejlesztéseken is gondolkodnak. Akciót indítottak, mellyel hiányaik pótlására a lakosságtól kérnek régi iskolai évkönyveket, értesítőket. A pedagógusokat olvasásfejlesztési foglalkozások tervezésében is segítik. Szolgáltatásaik

megújításával, kibővítésével is foglalkoznak, például az épületük közelében lévő Allianz-székházban havonta jelennek meg könyvekkel, sokan be is iratkoznak hozzájuk, és kölcsönöznek is tőlük. Megpróbálnak szorosabb kapcsolatot kialakítani az Emberi Erőforrások Minisztériumával, mert úgy érzik, szakkönyvtárként sokat tudnának nyújtani nekik, hiszen 52 évig a Szalai utcai épületben voltak, őket is szolgálták. Mióta az Oktatási Hivatalhoz kerültek, hosszabb hétköznapi és szombati nyitvatartásra kötelezettek, ez segíti a vidékről felutazó kutatói kört. Terveik között szerepel a folyamatos nyári nyitvatartás, ugyanis megnövekedett az erre vonatkozó felhasználói igény. A digitális világ nyújtotta lehetőségeket kihasználva webináriumokat tartanak iskolai könyvtárosoknak. Múzeumi gyűjteményük megújítására törekszenek, új tereket, új kiállításokat terveznek, ám ez meglehetősen költségigényes.

A két előadás után, a seregszemle első részében múzeumi szakkönyvtárak mutakoztak be. Speciális gyűjteményekről lévén szó, érdekes volt belelátni a működésükbe, feladataik komplexitásába, nehézségeibe és szépségebe.

Bánki Zsolt

Elsőként Bánki Zsolt, a Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) fősztályvezetője könyvtárak új, illetve jelenleg is fejlesztés alatt álló elektronikus szolgáltatásait mutatta be. A PIM Könyvtára a magyar irodalom és irodalomtörténet szakkönyvtára. A könyvtár önmagában is a múzeumi gyűjtemény része, a könyvekre műtárgyként tekintenek, azokat ennek megfelelően tartják nyilván, kezelik, raktározzák. A könyvtár történetileg a Jókai-hagyatékra és a Petőfi Társaság gyűjteményére vezethető vissza. Jelenleg hármas funkciót tölt be: támogatja a tudományos kutatást, az oktatást, valamint a múzeumi kiállításokat. Gyűjtőkörük: a mindenkor magyar szépirodalom első kiadásai (hazai és külföldi kiadások egyaránt), a

kurrens irodalmi kánon könyveinek első kiadásai, az írói könyvtárak, hagyatékok tárgyai és az emigrációs irodalom. A könyvgyűjtemény mellett jelentős a periodika- és a kisnyomtatvány-gyűjteményük is.

A PIM névterének a személynevek besorolási állománya közel 600 ezer besorolási rekordot tartalmaz. Személynévterét – Magyarországon elsőként – hozzáférhetővé is tette, ehhez az információs technológia fejlődése, a szemantikus webszolgáltatás biztosította a hátteret. A különböző katalógusok adategységeit önálló entitásnak tekintve, közöttük hálózatokat építenek ki. A szemantikus vizualizáció a könyvtári állomány felhasználhatóságát nagymértékben növelte.

Febér Miklós és Tóth Máté

Egy betegség miatt elmaradt előadás helyére, két múzeumi könyvtári prezentáció közé egy a Könyvtári Intézetről szóló előadást ékeltek a szervezők. Fehér Miklós intézetigazgató előadásában elmondta, hogy mivel 2000. március 22. az alapító jogszabály megjelenésének napja, így 20 éves születésnapját ünnepli idén a Könyvtári Intézet. Többféle felületen foglalkoznak az intézet eddigi munkásságával, a szakma számára is fontos és hasznos dolgokkal jelentkezik. A Könyvtári Figyelő 2. száma a Könyvtári Intézet tevékenységét bemutató tartalommal fog megjeleníteni, az idei pesti vándorgyűlésen külön szekcióban lesz szó a képzési, kutatási tevékenységükről, a szakkönyvtár szolgáltatásainak ismertetéséről, amit beszélgetés, konzultáció követ majd. Terveznek egy konferenciát is az idén. Szintén az idei évhez tartozik a „20 év, 20 projekt” című ötletük. A könyvtárak és a társadalom közti kapcsolat erősítését szolgálja a *Könyvtárak.hu* portál elindítása, erről Tóth Máté (osztályvezető, Kutatási és Szervezetfejlesztési Osztály, Könyvtári Intézet) beszélt a továbbiakban. Régi álmuk volt a felhasználóknak közvetlen szolgáltatásokat nyújtani. A portál keretet biztosít arra, hogy a könyvtárak megmutathassák szolgáltatásaikat. Ezután bemutatta az adatbázis részeit: hír menü-

pont a könyvtárak világából (meglepő könyvtárépületek, érdekességek a könyvtárakról, kreatív könyvtárak, könyvtárosok), könyvtár menüpont (információk a magyarországi könyvtárakról), program menüpont (könyvtári programok szerte az országban), digitális könyvtár menüpont (a könyvtárak digitális adatbázisait, online anyagait, tankönyveket, valamint a virtuális könyvtári kiállításokat gyűjtik itt össze). Két ismert szolgáltatás is átköltözött a Könyvtárak.hu-ra: a gyerekirodalmi adatbázis, ami *Gyermekirodalmi ajánló* címen fut tovább, aminek a keresőfelülete is megújult; valamint a *Veszíts el egy könyvet!* játék is átköltözött ide.

Végül arról beszélt, hogy hogyan lehet fenntartani a portált: számítanak a könyvtárak segítségére, hiszen az a cél, hogy minél több könyvtárról legyenek információk a portálon.

Zahuczky László

A múzeumi könyvtárak sorában a miskolci Hermann Ottó Múzeum Könyvtárának vezetője, Zahuczky László osztályvezető következett. A könyvtár a múzeum épületében helyezkedik el. 2008 óta nyilvános intézmény, ugyanakkor elsődleges feladata továbbra is a múzeum dolgozóinak kiszolgálása. Állományában 256 ezer könyv és folyóirat található. A fő témakörök: régészet, néprajz, helytörténet, muzeológia, valamint kiemelten Herman Ottó élete és munkássága. Az utóbbi két évben selejtezést hajtottak végre, így a gyűjtemény ma már sokkal fókuszáltabb. A gyarapodás forrásai elsősorban az ajándékozás és a vásárlás, valamint a Könyvtári Intézet fölőspéldány-jegyzékei és az OSZK Mikes-listái. Új szolgáltatásként elindították az olvasók könyvtárhasználati képzését. A közelmúltban Digitális Jólét Program Ponttá váltak, ezzel gyarapodott informatikai eszközparkjuk és ingyenes WIFI-hozzáférést tudnak biztosítani. A rövid távú terveik között szerepel az EISZ-hez való fél éven belüli csatlakozás.

A második részben az egyházi szakkönyvtárak működésébe tekinthettünk be. Elsőként Tamási Balázs, az Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem (ORZSE) könyvtárának igazgatója mutatta be megújuló szolgáltatásait. Az ORZSE 2000-ben nyerte el az egyetemi rangot. Első „könyvtárnoka” 1899-ig Kaufmann Dávid, az intézet egyik fiatal tanára volt. A 19. század végére készült el a könyvtár akkor már tízezres állományának kézzel írt cédulakatalógusa a korban szokásos bibliográfiai leírásokkal, a művek és témák szerinti besorolásokkal. Az ORZSE könyvtára napjainkban az oktatás és kutatás háttérintézménye, az egyetem és a MA-ZSIHISZ közös fenntartásában működik. A legnagyobb magyar hebraisztikai, judaisztikai teológiagyűjtemény, felsőoktatási és nyilvános szakkönyvtár, emellett a magyarországi zsidó közösség könyvtára. A zsidóság és a bibliatudomány területéről gyűjt szakirodalmat és szolgáltat információt, a magyar zsidóság muzeális gyűjteménye. 2018-tól új honlapon tájékozódhatunk a gyűjteményről és a szolgáltatásokról: <https://konyvtar.or-zse.hu/>. ALEPH integrált könyvtári rendszert használnak, amelyet 2018 óta online lehet elérni, s az Izraeli Nemzeti Könyvtár tárgyszókészletét használják. A könyvtár 120 ezer kötetes állománya kimagaslóan gazdag, mintegy 40 ezer héber nyelvű művet tartalmaz. 2016-tól a könyvtár az EISZ tagja, a saját digitalizált tartalmaikat szabad hozzáféréssel biztosítják. Ugyanebben az évben a teljes állományukat az OSZK és az MTA könyvtára közreműködésével rekatalogizálták. 2019-re két hebraista könyvtáros segítségével leírták a többségében héber nyelvű szakfolyóiratokat, közel 2600 címet. A magyar zsidó tudományos és helytörténeti művek jelentős részét digitalizálták, de a folyamat még nem zárult le. Mintegy 400 kötetük érhető el szabadon az Europeana adatbázisban a MaNDA-n keresztül. A Löw Immanuel-hagyaték digitalizálása folyamatosan zajlik. A könyvtárhoz restaurátor-műhely is tartozik, ahol konzerváló, helyreállító tevékenységet folytatnak. Rendelkeznek két fertőtlenítő géppel, ebből az egyik saját tulajdonukban áll, a másikat az OSZK-tól kapták kölcsön. Jelenleg az RFID rendszer bevezetését, és a rendelkezésre álló terek bővítését tervezik, például muzeális könyvbemutató tér megvalósításával.

Az egyházi könyvtári előadások sorában másodikként Bálint Ágnes, a Tiszántúli Református Egyházkerületi Nagykönyvtár és Teológiai Szakkönyvtár általános igazgatóhelyettesének prezentációja következett. Az ősi kollégium, a debreceni oktatásügy protestáns fordulatától, 1538-tól működik. A nyilvános teológiai szakkönyvtár feladata a teológia, a vallástudományok, valamint az egyetemes művelődéstörténeti dokumentumok gyűjtése és feltárása. Az intézmény bemutatásához ötelemű identitásmodellt hívott segítségül. A tények között a következőket sorolta fel: fenntartóváltás és oktatási hagyományhoz való kapcsolódás; helyszín, elhelyezkedés „a város szívében”; az épület adottságai (felújítás, intézmények összevonása és költöztetése); státusz (nyilvános könyvtár, 130 évvel ezelőtt nyitotta meg a kollégium könyvtárát a városi polgárok előtt, 1890. február 15-én a város első nyilvános könyvtára lett); létszám; férőhelyek és olvasótípusok

(personaelemzés). Az olvasótípusok tekintetében a könyvtárat jelenleg látogató kutatók számaránya 8%, a diákok aránya 54%, a városi polgároké pedig 36%. Az állomány kevesebb mint félmillió dokumentumot tesz ki. A tevékenységek között szerepel az adattisztítás (selejtezés, leltározás, adatbázis tartalmi javítása és tisztítása). Hagyomány a hagyatékok révén való gyarapodás. Tudományos műhelyként, kutatóhelyként is működnek, a tudományos munkatársak száma a teljes állomány több mint negyede. Jó együttműködést alakítottak ki a Hittudományi Egyetemmel és a Debreceni Egyetemmel. A könyvtár különböző választható speciális kollégiumok meghirdetésében vesz részt, könyvtárismereti órákat és kutatásmódszertani oktatást tart, bibliográfiai szoftverhasználatot, adatbázis-használatot, információkeresési technikákat oktat. A könyvtár kiadói tevékenységét ismertette az előadó a gyűjteményi sorozatot emelte ki. Kiállítóhelyként is funkcionálnak, a vizuális történetmesélés jegyében rendszeres időközönként időszakos (kamara)kiállításokkal jelentkeznek. Az előadó a szolgáltatásaik közül a felhasználóképzést (E-segéd elektronikus tananyag), a könyvtárpedagógiát (tananyagok kidolgozása, tanulásmódszertani előadások), valamint az olvasótoborzást emelte ki. A jövőben növelni kívánják az elvégzett munka láthatóságát, a projektszemlélet mentén igyekeznek rugalmas munkaköröket kialakítani, valamint az intézményi megújulás keretén belül hangsúlyt kívánnak adni a belső változási igényeknek is.

Bálint Ágnes

A Ráday Könyvtár gyűjteményigazgatója, Berecz Ágnes a 2019. január 23-án tűzkárt szenvedett könyvtár helyreállítási munkálatairól számolt be. Előadása során megrázó képekkel illusztrálta az emberfeletti munkát. A tűz nem érte el a levéltár és a könyvtár állományát, azonban az oltóvíz és a füst nagy károkat

okozott. A legsúlyosabb következmény az volt, hogy bontásra és újjáépítésre, felújításra jelölték ki az ingatlant, amit így el kellett hagyniuk. Az első három hét a katasztrófamenedzselés időszaka volt. Egyedi, pótolhatatlan állománya miatt a levéltár mentése élvezett prioritást. Kenyeres István, Budapest Főváros Levéltárának (BFL) igazgatója befogadta a teljes állományt és helyet adott a levéltáros kollégáknak is. Több hónapnyi tisztítás, rendezés után 2019 őszén indult újra a kutatószolgálat a BFL-ben. A könyvtárat az MTA könyvtára fogadta be, az állomány nagy része a törökbálinti depóba került. Az alapszolgáltatások az akadémiai könyvtár épületében ismét elérhetőek: ott a beiratkozáskor a két könyvtár állományát és adatbázisait használhatják az olvasók, a szaktájékoztató e-mailen keresztül működik. 2020 februárjában elkezdődött az ideiglenes működés előreláthatóan 2-3 évre terjedő korszaka. A levéltár valószínűleg nem költözik vissza a Ráday utcába, csak a könyvtár. A belső tereket jelentősen átalakítják, például az olvasóterem kisebb lesz. A Ráday műemlékkönyvtárat visszarendezik, és várhatóan el fog válni az olvasói tér a látogatói tértől. A zárvatartás alatt olyan munkákat is elvégeznek, amire eddig nem jutott idő. A jövőbeni megújulás miatt egyesével leválogatták a raktári állományból az összes muzeális kötetet, amelyek addig elszórtan helyezkedtek el. A cél az volt, hogy ténylegesen különüljön el a más kezelési és olvasói-kutatói igényeket kívánó állományrész. A rendezés része a selejtezés is, például radikálisan csökkentik a folyóirat-állományukat, a későbbiekben csak az egyházi vonatkozásúakat őrzik meg. Ezen időszak alatt folyamatos és teljes állományrevíziót terveznek, és az újrainításig a katalógus retrospektív kiegészítését is elkészítik. Felülvizsgálták a tudományos közéletben való megjelenésüket, és arra jutottak, hogy nagyobb figyelmet kell fordítani arra, hogy formálisan is tudományos műhelyként jelenjenek meg, a tudományos eredményeket egy repozitóriumban is láttatni kell. Céljuk mindemellett a digitalizált dokumentumaik rendszerezése és szolgáltatásának megvalósítása.

A konferencia harmadik részében két levéltári könyvtár mutatkozott be. Ekler Péter a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának Levéltártudományi Szakkönyvtára megbízott igazgatója beszámolt a könyvtár múltjáról és a jelenlegi tevékenységükről. Az intézmény létrejöttével egy időben 1875-ben hozták létre a könyvtárat. A könyvállományt akkor még eléggé véletlenszerűen, kutatói ötletek alapján gyarapították, először 1883-84-ben rendezték gyakorlati szempontok szerint. Egymástól elkülönülő két részre osztották, a hivatalos kiadványokból álló úgynevezett nagy könyvtárra és a vásárolt anyagból létrehozott kézikönyvtárra. Az állományhoz kézzel írt cédulakatalógust készítettek. 1924-25-ben költözött a könyvtár jelenlegi helyére, ekkor lehetőség nyílt a korábban egymástól elkülönített állományrészek egységesítésére. A nagy könyvtár a kézikönyvtárba olvadt, és ezzel kialakultak a jelenlegi struktúra alapjai. Ezzel párhuzamosan rekatalogizálták az állományt. A 2001. január 1-je után beérkezett dokumentumok már csak elektronikus katalógusban kereshetők. 2015-ben a Magyar Nemzeti Levéltár tagintézmény-

Berez Ágnes

ményeivel, vagyis a megyei levéltárakkal közös könyvtári adatbázist hozott létre. Egyszerre három katalógus is épült: szerzői, földrajzi és kézikönyvtári; mindhárom betűrendbe sorolt, a földrajzi azonban a Magyarország rendszőn belül az ETO szakrendszer szerint tagolódtott. 1951-től a könyvtárban főállású könyvtárosok is dolgoznak. A könyvtár 13 ezer muzeális kötettel rendelkezik, 2013-ban megkezdték ezen kötetek állapotfelmérését, restaurálását, feldolgozását.

Ekler Péter

Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárának (ÁBTL) könyvtárát Jobst Ágnes, könyvtárvezetője mutatta be. A Történelmi Hivatal az 1996. évi

LXVII. törvény alapján hozták létre, mégpedig azzal a céllal, hogy az állambiztonsági iratokat, azaz a rendszerváltás előtt keletkezett titkosszolgálati iratokat hozzáférhetővé tegyék a tudományos kutatás és a nyilvánosság számára. 2001-ben az Országgyűlés a XLVII. törvénnyel állami szaklevéltárrá minősítette, miáltal a nemzetbiztonsági szakszolgálatok levéltári iratainak őrzési, kezelési jogát is megkapták. A levéltár fő feladata a törvény hatálya alá eső iratok őrzése, feldolgozása. Az ÁBTL az Országgyűlés elnöke alá tartozik, ő nevezi ki az igazgatót és annak helyettesét.

A Tudományos és Közszolgálati Osztály része a könyvtár, melyet 2000-ben hoztak létre. A Belügyminisztérium a két világháború között egy úgynevezett archív gyűjteményt gyarapított, ez név- és címtárakból, lexikonokból állt, a gyűjtemény 1500 kötete adta a könyvtár magját. A kurrens állomány kialakítását úgy valósították meg, hogy a levéltárosok iratfeldolgozó munkáját is segítsék, és levéltári szakkönyvtári feladatokat is el tudjanak látni az 1945 utáni kutatások terén. A levéltári szakkönyvtár 12 ezer kötet könyvvel, valamint folyóirat- és DVD-állománnyal rendelkezik. Korlátozottan nyilvános, tehát kutatók és előzetes engedéllyel rendelkezők számára hozzáférhető. A könyvtár részt vesz a könyvtárközi kölcsönzésben. A 9.1-es Szirén integrált könyvtári rendszert használják, amely rendkívül sokoldalú visszakeresést tesz lehetővé. Az ÁBTL munkatársai kutatásainak fókuszában álló témák többnyire kapcsolódnak az aktuálpolitikai történésekhez, publikációikat gyűjtik és regisztrálják, az éves Országgyűlési beszámolók részét képezik, emellett állambiztonsági bibliográfiát építenek. 2017-ben aktív titkosszolgálati levéltárrá léptek elő, tehát a rendszerváltozást követő iratokat is gyűjtik, ezért titkosszolgálati szakkönyvtárrá kell válniuk. A volt szocialista országok titkosszolgálati levéltárai intézményi cserekapcsolatok révén gyarapítanak.

Az előadások kivetített anyaga elérhető a <http://konyvtar.ksh.hu/> konferencia menüpontja alatt, a seregszemlén készült videófelvételek pedig megtekinthetők a KSH Könyvtár Videotorium-csatornáján: <https://kshkonyvtar.videotorium.hu/>.

A cikkben látható fényképeket *Záhorszkei Péter* készítette.

